

Reeds 370 jaar 'Vrede van Munster'

door Jan van Helvoirt

Dit jaar wordt op 5 juni via allerlei activiteiten herdacht dat 370 jaar geleden de 'Vrede van Munster' getekend werd. Met deze pennestreek werd de bekende Tachtigjarige Oorlog beëindigd, de vrede tussen Spanje en Holland getekend. Wat betekende dat voor het oude grensdorp Hilvarenbeek?

Een periode van ellende, verderf, brandstichtingen, plunderingen, soldatenoverlast en inkwartieringen. Maar ook een tijd waarin het opkomend protestantisme vaak in botsing kwam met de katholieke kerk. Hilvarenbeek was geen broeinest van ketters en de bekende 'beeldenstorm' lijkt aan Hilvarenbeek geruisloos voorbij gegaan te zijn. Maar toch ..!

De diensten in de kerk werden verboden en in 1635 werd in de school een altaar opgesteld. In 1636 domineerden de Staatsen. Dus nog vóór de Vrede van Munster in 1648 was Beek een 'grensdorp'. In 1642 werden de vieringen hier geheel opgeheven en week men uit naar Poppel om een grenskerk op Rooverthoek in te richten. De kerkmeesters haalden toen immers 12 gulden en 6 stuivers op voor de miswijn en de 'peperkoek' (hosties). Vanaf 1658 konden de Bekenaren naar een nieuw gebouwde grenskerk in Poppel.

Aanstelling eerste dominee in 1648

In 1648 werd de Beekse kerk aan de binnenkant wit gepleisterd, zoals nu nog steeds het geval is. Alle 'paapse ornamenten' werden weggehaald en het pas nieuwe kruis werd van de kerk genomen. Ook werd meteen de eerste dominee aangesteld: Gijsbert Coetsius. De protestanten konden in Beek slechts een klein hoekje van de grote kerk vullen. De dominee moest in Diessen ook de viering verzorgen, maar daar woonde niet één protestant! Toen enkele vooraanstaande katholieke Bekenaren de eerste gereformeerde dienst bijwoonden, werden pardoos de ruiten ingeslagen en de deuren ingetrapt. Ook de gereformeerden hadden zo hun commentaar op het gedrag van de katholieken: *de Heilige Sabbath wordt gedurende de predicatie hoe langer hoe meer misbruickt en ontheiligd! Het is niet alleen een groot ontstichting van de Gereformeerde Religie maar ook tot de openbare veragtinge vanden Godtsdienst.*

Het werd de katholieken dus voortaan het volgende verboden rondom het Marktveld:

-uit den boog schieten; -den bal slaen; -optrekken van schutterijen; -enigh geraes maken omtrent de kercke t'sij bij oude bejaerde luyden of kinderen; -het Gilde mag niet met enich geselschap verteren tijdens de predicatie. Ook mochten de herbergiers tijdens de predicatie geen wijn, bier of brandewijn schenken ... *ten waere het aen vremde passanten.*

Mr. Andries Prinsen uit Esbeek was een van de eerste gereformeerde schoolmeesters in Hilvarenbeek. Hij was een zoon van het Esbeekse boerengezin Wouter Andries Symons Schellekens alias Prinsen en Marijken Michiel Claes Celen. Hij maakte wel erg rare sprongen. Van huis uit was hij katholiek. Hij 'bekeerde' zich, werd protestant en werd in 1652 opgedragen de kleine hervormde gemeenschap te onderwijzen. Dat duurde maar even want hij werd opnieuw katholiek en werd 'witheer' in de norbertijnen abdij van Tongerlo.

Katholieke schepenen vervangen

Ook politiek, bestuurlijk en juridisch sneuvelde er koppen. Schout Johan Fabri werd afgezet in 1648 en vervangen door de protestant Johan Blanckaert. In datzelfde jaar werden ook de gereformeerden Hendrik Pannekoek en Peter Jeckerman in het dorpsbestuur gekozen. Meer bekende lieden van die religie waren er in Hilvarenbeek niet te vinden. De twintigjarige Gelderse Pannekoek was eerder op 16 november al benoemd tot kommissaris van *Poppel ofte het naeste dorp in de Meijerie*. Rondom de Markt kwamen nieuwe verboden. Nu ten aanzien van

aan te prijzen winkelwaren: *alsoo men bevindt dat alle winckeliers gewoon sijn hare winckels soo wel op sondach als op andere daghe open te stellen, ende hare winckelvenster ontsluiten, ende daar op allerhande waren ende coopmanschappen publiekelijk zijn stellende ende voorts brengende. Dat oock de beenhackers off de vleeschhouwers haer vlees gedurende de predicatie op Sondagen publiekelijk op de marckt laeten staen ... dat oock anderen wortelen, kool, viswerk en andere venterijen op de marckt zijn brengende.* Dat 'roomse gedoe' was nu afgelopen!

Schoolmeester omver geschoten

Grootschalig georganiseerd verzet tegen de protestanten is niet bekend. Het waren vaak pesterijen. Het inschieten en ingooien van ruiten kwam enorm veel voor. Hun moestuinen werden leeggeroofd, hun bomen werden omgehakt, hun hekken en hagen vernield, hun konijnen gegapt, hun vee verminkt, hun akkers afgegraven. De kostersvrouw werd lastiggevallen en met een mes gestoken.

De kleermaker Peter Dawans legde brutaal bij de boterkraamster An Naeijkens zijn 'schamelheid' bij haar op tafel! Even tevoren was deze weduwe van de protestantse kommies nog hartgrondig op haar hoofd geslagen. Uiteraard met iets anders! Vier protestanten werden opgewacht en afgeranseld. De zoon van schoolmeester Gijsbert Woel werd in elkaar geslagen. De protestantse schoolmeester Thomas van der Hammen werd in zijn buik en rechterzij geschoten. Toen de autoriteiten een onderzoek lieten instellen, antwoordden de Beekse gereformeerden uit angst dat het allemaal wel meeviel!

De smid en koperslager Dirck Janssen van Laerhoven was gereformeerd geworden en als dank kreeg hij prompt een plaats in de schepensbank. Dat zette kwaad bloed. Men schoot 's avonds op 16 maart om 23.00 uur 1692 met een 'roer' een regen aan kogels en hagel door zijn slaapkamerraam. En met carnaval van dat jaar werden zijn ruiten ingeslagen en riep men: *Ghij geussen duyvel, comter uijt, wij sullen u de hals brecken!*

In datzelfde jaar, hij in de toren de klok aan het afstellen, werd hij door de schaliedekkers Jan en Adam Verhoeven met zijn eigen soldeerbout, die hij in het vuur had liggen, behoorlijk toegetakeld. Hij liep lelijke vlees- en brandwonden op aan zijn hoofd, armen, benen en borst. De vrouw van Dirck bleef overigens katholiek en zijn kinderen werden ook gedoopt en katholiek opgevoed.

Religieus geweld in Beek

De pastoor Peter Bruers, geboren in Esbeek aan de Spaaneindsestraat, werd beschuldigd dat hij Jezuïten had gehuisvest en laten preken. Hij moest verklaren nimmer de jeugd of zijn gelovigen tegen de protestanten te hebben opgehitst. Peter Bruers woonde aan het Marktveld in de *Sonne* op de hoek van de Koestraat.

De protestanten waren gebeten op alle geordende religieuzen. Toen de Mechelse predikheer Jacobus van Kerkhof in Beek zijn jaarlijkse 'sermoen' kwam houden en bij de Gouden Leeuw aan de Markt uit zijn sjees stapte, werd hij terstond door de vorster (soort politiemans) aangehouden. Die dwong hem zijn 'overrok' te openen, zodat zijn priesterkledij zichtbaar werd. De dominicaan werd in Den Bosch in de kerker gegooid en kon slechts tegen een losgeld van f 600,- vrijgekocht worden.

Bij gemengde huwelijken, die overigens sporadisch voorkwamen, werden later de jongens gereformeerd en de meisjes katholiek opgevoed. Toen de vagebond of landloper Jan Hoolen op de Markt voor de kerk gewurgd werd en op het 'rad' op de Galgenberg werd gegooid, werd zijn dochtertje, dat zielig alleen achter bleef, door de dominee herdoopt!

De katholieken moesten ook op hun woorden letten en zich matigen. Illustratief is de ruzie tussen de katholieke Beekse boer Toon Wijten en de gepensioneerde luitenant Adriaan van Andel, een protestant. Wijten schamperde: *Als ik geus was, dan was ik scheepen, maar dan*

was ik verdompt en dat wilde ik om de geheele plaats off ampt niet. Van Andel ging meteen op de vuist. Enkele getuigen verklaarden dat Wijten stomdronken geweest was. Dit uit angst dat de kerk gesloten zou worden.

Bier voor de vrijgezellen

De kerk zou trouwens aan de katholieken pas terug gegeven worden op 22 augustus 1799. En dat 151 jaar na de gedenkwaardige vrede van 5 juni 1648. Op 10 juni 2018 was het 370 jaar geleden dat in alle dorpen in onze omgeving gefeest werd. De eerste aanzet tot de definitieve grens tussen Beek en Poppel werd toen gegeven. Dat er gefeest werd blijkt uit de borgemeestersrekening van het jaar 1648. De Bekenaren vierden feest met het ontsteken van vreugdevuren (pektonnen) op de Markt en er werd volop op bier getrakteerd. Er werd toen drie gulden *aen bier aende jonmans van Eysbeeck betaalt doen den peijs afgelesen worde.* Vertaald in het huidige Biks: 'drie gulden betaald voor bier aan de vrijgezellen van Esbeek toen de vrede afgekondigd werd'.

De Vrede van Munster bracht meteen ook weer andere problemen in Beek. Afdankte soldaten probeerden met straatoverrij de kost te winnen. De Beekse voerlieden hadden vooral veel te stellen met de 'Lorreinen', gewezen soldaten van de hertog van Lotaringen. Op 16 december 1649 kwamen Erf Wouters van Laerhoven, Huybert Peters van Dun en Willem Jan Nouwen met een partij rogge, *met henne carren wechveerdich geweest naer Maestricht*, bij Genk overvallen. Voerman Nouwen verloor al zijn graan met zijn enkele kaar (een paard) en zijn dubbele kar (twee paarden).

Ook werden de klachten over de smokkel steeds aanzienlijker. De Beekse winkelier en schepen Hendrik van der Werve adviseerde ook om op de Roovertse brug een controlepost te installeren. Bovendien werd zijn request om een 'slagboom' halverweg de Baan van Beek naar Roovert te plaatsen afgewezen.